

"אין לך נישואין שלא מעורבת בהם חותנת, ואין לך חותנת שלא כרוכה מאחוריה בדיחה"
(מארק טווין)

המפגש שלי עם מרים, לפני שנים רבות, הפגיש אותי לראשונה עם הכאב הרב הכרוך ביחסי חמות-כלה לא תקינים.

מרים, אלמנה בת 72, הגיעה אלי עקב דיכאון שלא הוקל על ידי התרופות הפסיכיאטריות שנטלה מזה חודשים אחדים. כבר בפגישה הראשונה שלנו, העלתה מרים את בעיית יחסיה עם כלתה, תמר. תמר סירבה לדבר איתה או להתראות איתה במשך כשנתיים, ללא כל הסבר. כפועל יוצא מכך, גם בנה של מרים, מיעט לבוא לבקרה, ובכך גם נמנע ממנה קשר רציף עם נכדיה. מרים ניסתה לשאול את בנה לפרש ה"חרם" שהטילה עליה כלתה, אך לא קיבלה כל הסבר לכך. הבן רק אמר לה: "עזבי, אימא, זה יסתדר ויעבור לבד". אולם, מרים חשה שאינה מסוגלת לוותר על בנה ונכדיה, עד אשר "זה יעבור לכלתה". היא התקשתה להירדם בלילות, והמחשבות על "למה זה קרה" ו"מה כבר עשיתי לה" לא נתנו לה מנוחה ביום ובלילה. כששאלתי את מרים איך היא מרגישה במשפחתה המורחבת, היא ענתה ללא היסוס: "אני מרגישה מיותרת".

כאבה ודמעותיה של מרים, לא השאירו אותי אדישה. מרים השתתפה במחקר הראשון שלי, ונפטרה במהלכו כתוצאה ממחלה קשה. רק בהיותה על ערש דווי, ביקרה אותה כלתה, וגם אז סירבה לומר לה מדוע החרימה אותה במשך תקופה כה ארוכה. סיפורן של מרים ותמר ליווה אותי במשך כל השנים הללו.

כיום, למעלה מעשור לאחר המחקר הראשון שלי בנושא, עדיין אני נפגשת בעבודתי הטיפולית ביחסים מורכבים ובעייתיים בין חמיות וכלות.

גם בשנות האלפיים אנו חשופים לבדיחות ופרסומות המשתמשות בדמותה של החמות כמתערבת, ביקורתית ועוקצנית. כך למשל, שמו העממי של צמח הסנסוויירה, שהינו שיח בעל קוצים ארוכים ודוקרניים במיוחד, הינו "כסא החותנת".

יחסי חמות-כלה בתרבויות שונות

בסין- ניסו לפתור בעייתיות יחסי חמות-כלה על-ידי מנהג של אימוץ הכלה המיועדת עוד מהגיל הרך. הילדה (שהיא הכלה המיועדת) גדלה בתוך משפחת בעלה לעתיד (שגם הוא עדיין ילד), וסגנון חיים זה אמור למנוע זעזועים ומשברים לאחר הנישואים. לכן, הכלה ראתה בחמותה אם של ממש, וקבלה את

מרותה ושלטונה כמובנים מאליהם.

מסורת סינית אחרת גורסת שבהיכנס הכלה לביתה, אסור לה לדרוך על מפתן הבית, מאחר והדבר דומה לדריכה על ראש חמותה. כן משאירה החמות על מיטת הכללות את התחבושות בהן עטפה את רגליה, כדי לרמוז לכלה שמצפים ממנה להישמע לחמותה, כפי שהרגליים נשמעות לתחבושות הכובלות אותן. **בטייוואן**- נערך טקס נישואין בו החמות עונדת לכלה את טבעת הנישואין ולא החתן. בכך יש אקט סמלי: אם החמות מצליחה לענוד את הטבעת על אצבע הכלה - היא תהיה מסוגלת לשלוט בכלתה. אם היא נכשלת - לכלה תהיה עצמאות מסוימת בביתה החדש. הטקס גורם למאבק קצר בין שתי הנשים, ומהווה התחלה טקסית ליחסים החדשים ביניהן.

בבורמזית- הכינוי הניתן לכלה הוא " האישה המזיעה ", "כי עליה להזיע רבות כדי לרצות את חמותה.

כי אל אשר תלכי אלך - יחסי חמות-כלה במסורת היהודית

הדוגמה המפורסמת ביותר ביהדות ליחסי חמות-כלה, נמצאת במגילת רות, שהינה דוגמה תנכ"ית לגמול שקיבלה רות (שלמרות נוכריותה, זכתה שמזרעה יצא דוד מלך ישראל) על היותה נאמנה ומסורה לחמותה:

"ותאמר נעמי לשתי כלותיה: לכנה שבנה אישה לבית אמה... ורות דבקה בה... כי אל אשר תלכי אלך, ובאשר תליני אלין. עמך עמי ואלוהיך אלוהי... כי המוות יפריד ביני ובינך". (רות, א', ח'-ז). אחר כך נאמר על רות הכלה: **"ותעש כל אשר צוותה חמותה."**

שכרה של רות, שמזרעה יצאה מלכות דוד, הינו דוגמה כיצד ויתור הכלה על מאווייה האישיים וצייתנותה לחמותה מביאים בעקבותיהם יחסים אידיאליים, ותוצאה טובה גם לכלה. לפי ההלכה היהודית, מצווה החמות לשבח את כלתה בפני בנה, כדי לחבבה עליו, ואסור לה להתלונן בפני הבן על הכלה, שכן היא יכולה לפגוע בכך בשלום הבית שלהם. הבעייתיות, לכן, נעוצה בכך שכל אם חושבת שבנה "כליל השלמות" (שהרי הוא חלק ממנה ואין אדם רואה מגרעותיו), ואילו כלתה נגרעת בערכה.

האומנם חמות טובה צריכה "לתת ולשתוק"?

גם בספרות הפסיכולוגית נחשבים יחסי חמות-כלה כבעייתיים וכבעלי השלכות על יחסים אחרים במשפחה, אך המחקר הפסיכולוגי שמיעט לעסוק בהם, נטה בעיקר להאשים את החמות (אמו של הבעל) בבעייתיות היחסים.

בניסיון לבדוק אם אומנם יחסי חמות-כלה הינם בעייתיים גם בישראל, ערכתי שני מחקרים (אוניברסיטת חיפה, 2003; 1993), שהעלו כי יחסי חמות-כלה הם אכן יחסים משפחתיים בעלי פוטנציאל בעייתי גם בישראל וגם כאשר הנשים עובדות מחוץ לבית, וכי אין קשר בין בעייתיות זו לבין תכונות האישיות של החמות והכלה.

מה אפשר ללמוד מתוצאות המחקרים?

שמירת הגבולות המשפחתיים:

מהמחקרים עלה שיחסי חמות-כלה מושפעים ממיטוסים ודעות קדומות, ובעיקר ממיטוס ה"חמות הטיפוסית":

חמיות והכלות טענו שחמות טובה צריכה "לתת ולשתוק".

הידע של הנשים לגבי תפקידי חמות וכלה ויחסייהן התבסס על בדיחות, פתגמים ואמרות ידועות ("כשבת מתחתנת, מרויחים בן, כשבן מתחתן - מפסידים בן").

החמיות והכלות במחקר זה היו מודעות להיותן נתונות בתוך מאבק כוחות, ואף העריכו את כוחן היחסי

מול האחרת) "אני מאיימת עליה כי אני יותר משכילה, יש לי אישיות, ואני כנראה מאיימת עליה". אצל חלק מהנשים התבטא מאבק הכוחות בניתוק הקשר, בעיקר על ידי הכלה.

תיאום ציפיות:

מומלץ לחמות ולכלה לקיים כבר עם תחילת הנישואין דיאלוג לגבי היחסים ביניהן, הציפיות ההדדיות מהקשר והגבולות המשפחתיים והאישיים הרצויים לשתייהן. הנשים שהשתתפו במחקרים, חלקן איתי ועם הנשים האחרות את סיפוריהן האישיים. אחת המשתתפות סיפרה כיצד חמותה הייתה מופיעה ללא הודעה מוקדמת בביתה, ופוקדת עליה לצאת מהבית, מאחר והיא רוצה לדבר ביחידות עם בנה. הכלה הייתה יוצאת בדמעות והולכת שעות ברחוב, עד שראתה את חמותה עוזבת את הבית. כששאלתי אותה מדוע לא דיברה על כך עם בעלה, ענתה הכלה: "הוא לא היה אשם בכך שאימו מכשפה. ואומנם, אחד הממצאים החשובים של המחקרים, היה ההתעלמות של הנשים ממקומו של הגבר (הבן/הבעל) בסיפור היחסים ביניהם: גם החמות וגם הכלה ראו את הגבר כחלש ובלתי רלוונטי במערכת יחסיהן. מכאן, אחת המסקנות המרכזיות של מחקרי הייתה העצמת יכולתו של הגבר ב"משולש" זה כדי למנוע את החרפת הקונפליקט, ואף כדי ליצור יחסים תקינים בין אימו ורעייתו.

שמירת הקשרים עם משפחות המוצא:

המטלה ההתפתחותית של בני זוג בראשית נישואיהם הינה יצירת גבולות ברורים ממשפחות המוצא שלהם. באופן טבעי, הכלה מעוניינת בגבולות ברורים בין משפחות המוצא והתא המשפחתי החדש, בעוד החמות מעוניינת ל"ספח" את המשפחה הצעירה לתוך המשפחה המורחבת. מכאן, לעיתים קרובות העימות בין חמות וכלה הינו על גיבוש הגבולות הרצויים. הבנת הצרכים השונים ושילוב הגבר (הבעל/הבן) בקביעת הגבולות המשפחתיים עשויה למנוע חלק גדול מהבעייתיות. עם נישואיהם, חלק מהגברים מותירים בידי רעותיהם את תפקיד שמירת הקשרים עם המשפחה המורחבת. כשהרעייה שומרת על קשר הדוק יותר עם משפחתה, נוצר חוסר איזון בקשר עם משפחת הגבר, תופעה שמחריפה לאחר הולדת הילדים. מכאן, על הגבר לתגבר את מערכת היחסים שלו עם הוריו, ולא להשאיר תחום זה לרעייתו.

השפעת יחסי חמות-כלה על הקשר הזוגי:

יחסי חמות-כלה משפיעים גם על איכות הקשר הזוגי של הכלה ובעלה. מריבות של הרעייה עם חמותה, מצביים את הגבר בפני הצורך לנקוט עמדה: האם אני מצדיק את אימי או את רעייתי? רוב הגברים מעדיפים לטמון ראשם בחול, לנסות להתעלם מהמהומה, או לפייס את שתי הנשים מתוך עמדה ניטרלית. למרבה הצער, גישה זו לא רק שאינה צולחת, אלא אף יוצרת כעס גדול יותר אצל שתי הנשים- אחת כלפי השנייה! באופן לא מפתיע, יחסי חמות-כלה לא תקינים, הינם גם הסיבה וגם התוצאה של יחסים זוגיים לא תקינים: כאשר אחד מבני הזוג, או שניהם, לא נפרדו רגשית ממשפחות המוצא, עלול הדבר לחבל ביצירת זוגיות

תקינה, ולגרום למאבק כוח ותחרות ביניהם.
לעיתים, כאשר האחד חש חוסר כבוד ועוינות להוריו, הוא יתנהג כך עם הורי בן זוגו, כפעולת תגמול.
לא תמיד ישנה ערנות של יועצים זוגיים להיבט של משפחות המוצא בקושי הזוגי, וראוי לתת לו מקום
בטיפול הזוגי.

טיפים מעשיים:

טיפים לחמות - שימי עצמך במקומה:

- שימי עצמך במקומה של כלתך, בטרם תשפטי אותה.
- היזכרי בימים בהם את היית כלה, וכיצד רצית שתנהג בך חמותך.
- במידה והחלטתם לתת תמיכה כספית, עליהם לזכור כי הדבר אינו מקנה לכם זכות להתערבות רבה יותר בחיי בני הזוג הצעיר.
- להשתדל להימנע מביקורת ודברי גנאי. אין דבר קל מהעברת ביקורת, אך גם אין דבר מזיק מכך - לכל מערכת יחסים!
- אל תתלונני על כלתך באוזני בעלה או אמה...
- אל תנצלי את ביקורי הנכדים אצלך לקבלת אינפורמציה על הוריהם (הם יספרו על כך להוריהם).
- אל תיזכרי בנוסטלגיה דביקה בחברותיו המיתולוגיות של בנך בפני כלתך....
- אל תראי העדפה ואל תפארי את נכדייך מצד בתך בפני כלתך

טיפים לכלה- גם את תהיי פעם חמות:

- אל תתלונני על בעלך באוזני אימו, והשתדלי למעט בתלונות על חמותך באוזני בעלך.
- גם את תהיי חמות! התנהגי עם חמותך כפי שתרצי שכלתך תנהג בך.
- שתפי את בן זוגך ביצירת הגבולות המשפחתיים עם משפחת המוצא שלו.
- הורים אינם חייבים לעזור כלכלית! אין להתנות יחסים איתם במתן עזרה כספית!
- אל תשמיצי את חמותך בפני ילדיך.

עצות משותפות לחמות ולכלה:

- בנושא קבלת והגשת עזרה - יש לדבר בגלוי על הצרכים והאפשרויות לעזור .
- אל תנסי לשנות את חמותך/כלתך. קשה מאוד לשנות אדם בוגר, והניסיון עצמו גורם לריב ולמתח.
- אל תפתיעו בביקורים בלתי מתואמים קיבעו מראש את דפוסי התקשורת והביקורים, אך היו גמישים לגבי שינויים וביטולים.
- התייחסו לכל סוגיה לגופה, מבלי לגרור לתוכה זיכרונות נושנים וכעסים עתיקים.
- אם יש לכן טענות זו כלפי זו עדיף לשוחח על כך ישירות, בפתיחות ובכבוד
- אל תהפכו את הנכדים לכלי מאבק ביניכן.

יחסי חמות- כלה יכולים להיות יחסים מתגמלים ונעימים, במידה והציפיות והגבולות מוגדרים מראש, והתקשורת- פתוחה וגלויה!